

La droga dels zombis

Angéline es va sobresaltar i es devia fregar els ulls, incrèdula davant la persona que l'havia cridada. Era el seu germà Narcisse, mort i enterrat divuit anys abans. Narcisse li explicava que els seus germans barons l'havien convertit en zombi per un conflicte de terres i que havia estat treballant en una plantació de sucre, fins que l'amo s'havia mort i tots els morts vivents s'havien escapat.

Ni Angéline ni la seva família no tingueren dubtes: aquella persona era Narcisse. Però el rebutjaren perquè la por i les supersticions pesen a Haití més que no l'amor familiar.

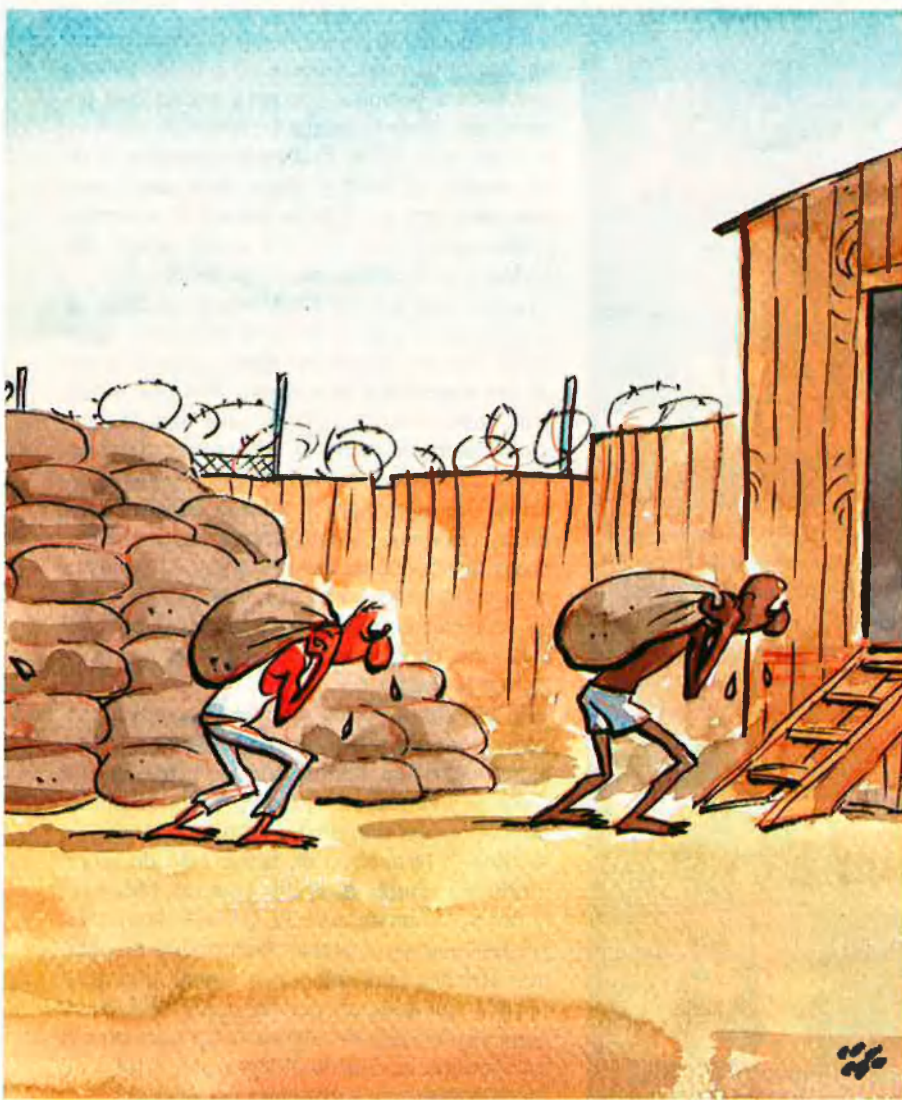
El cas de Narcisse Clairvius és un dels pocs casos perfectament documentats sobre persones donades per mortes i enterrades que uns anys després han aparegut en estat lamentable. Són casos documentats i estudiats per metges, que dissipen dels morts vivents l'aire de llegenda. Una llegenda que, però, ha dut diversos investigadors a buscar l'explicació d'aquests

Entre les pràctiques de vudú, n'hi ha una de molt coneguda: la transformació de morts en zombis. Un científic americà podria haver trobat l'explicació del fenomen.

casos, a buscar el secret que permet al bruixot de "tornar a la vida" persones mortes i de controlar-ne la voluntat.

El cas dels zombis és un dels que sorgeixen quan es parla del vudú. El vudú és la religió dominant a Haití, un país ben maltractat per la història i que continua tenint un destí ben advers. Colom va arribar a l'illa el 6 de desembre de 1492 i la va batejar amb el nom d'Espanyola. A final del segle XVII, França rep el control d'un terç de l'illa (la part occidental). Mentrestant, el pare Bartolomé de las Casas, preocupat per l'explotació dels indígenes, aconseguí que hi portin esclaus africans per treballar a les plantacions. Es a dir, canvia l'origen dels esclaus, però no els elimina.

Quan al 1789 esclata la Revolució Francesa, els futurs haitians pretenen que els aires d'igualtat i els drets humans travessin l'oceà i arribin a les possessions franceses d'ultramar. Però el govern francès no té previst que la igualtat també afecti les seves colònies. Es

aleshores que es produeix la primera –i potser única– revolta reeixida d'esclaus. Al 1804 es proclama la república d'Haití (nom que significa “terra muntanyosa”), mentre la part oriental de l'illa, la que seria la futura República Dominicana, es troba encara sota control francès (Espanya havia cedit l'illa sencera a final del segle XVIII).

Duvalier i el vudú. Els segles XIX i XX són una successió de revoltes i cops d'estat. Al 1957 fou elegit president François Duvalier (Papa Doc), que no donà opció al sorgiment de cap més president democràtic. I Duvalier va saber afermar el règim en el terror, però també en la superstició i en la promoció del vudú.

Les arrels del vudú s'han de buscar en els esclaus que arribaren de l'Àfrica. “Vudú” significa “déu” o “esperit” en llengua fon, aportada pels esclaus procedents de Dahomey (actualment, Benín). Les tradicions dominants troben els seus referents en costums africans i resul-

El cas de Narcisse Clairvius és un dels pocs casos perfectament documentats sobre persones donades per mortes i enterrades que uns anys després han aparegut en estat lamentable. Són casos documentats i estudiats per metges, que dissipen dels morts vivents l'aire de llegenda. Una llegenda que, no obstant, ha dut diversos investigadors a buscar l'explicació d'aquests casos, a buscar el secret que permet al bruixot de “tornar a la vida” persones mortes i de controlar-ne la voluntat.

ten d'una barreja d'ètnies, amb un cert tint catòlic. El vudú i una història marcada per l'esclavatge, la incultura, els moviments clandestins i la utilització de verins i de beuratges són bàsics per a entendre els rituals i les creences vigents entre els haitians –un 50% dels quals són analfabets.

Al 1958 l'etnòleg Alfred Métraux definia els zombis dient que eren persones la mort de les quals ha estat constatada degudament, que han estat soterrades ben a la vista de tothom i que anys després hom retroba en un estat pròxim a la idiotesa. I que, a més, solen ser explotades, treballant als camps, gairebé sempre de nit.

El cinema de terror s'ha encarregat de popularitzar els zombis i fins i tot alguns grups de turistes tenen la possibilitat de presenciar-ne algun fals ritual. Però més enllà de la ficció i del folclore, apareixen individus que erren sense destí, amb la vista perduda, incapaços d'actuar per pròpia iniciativa.

La recerca de possibles fàrmacs a partir dels coneixements dels indígenes ha aportat una mica de llum sobre els zombis. Si els zombis eren morts transformats per bruixots que utilitzaven beuratges, potser la medicina podria treure'n algun profit. Nathan Kline, pioner en l'ús de substàncies químiques per a tractar les malalties mentals, va pensar que la droga utilitzada pels sacerdots vudú podria tenir una aplicació més útil. Per això va enviar un jove investigador, Wade Davis, a descobrir què s'amagava darrere el ritual dels morts vivents.

Després d'anys de recerca, Davis va escriure un llibre titulat *The Serpent in the Rainbow* (“La serp a l'arc de Sant Martí”), que donà lloc a una pel·lícula –més sensacionalista que no pas rigorosa, segons Davis mateix–. En tot cas, l'obra dona explicacions plausibles sobre com sorgeixen els zombis.

La droga de la mort aparent. Si repassem els fets abans de buscar una explicació observarem que una persona presenta uns indicis que la porten a ser declarada oficialment morta pels metges. És enterrada i, poc després, desenterrada per unes persones que controlen la seva voluntat i l'exploten. Les preguntes que es feia Davis eren: de quina forma s'indueix l'estat de mort aparent, com aguanta una persona unes hores soterrada i de quina forma la “tornen a la vida” per fer-la treballar.

Els metges coneixen bé els estats de catalèpsia, és a dir, de mort aparent. Tot i que actualment, amb l'electroencefalograma, és difícil de donar per morta una persona viva, fa uns anys això era més probable. I en un país de medicina rudimentària com Haití encara ho podia ser més. Davis suposà que el primer verí utilitzat devia contenir una substància tòxica que reduís de tal forma el ritme metabòlic que la persona semblés morta. Després d'aconseguir una

certa quantitat de les substàncies utilitzades –tot i el secret que envolta aquestes preparacions–, Davis descobrí que el verí contenia una substància anomenada tetrodotoxina. Aquesta devia ser extreta de grans gripaus, que els bruixots deixaven 24 hores en presència d'una serp que els irritava de tal manera que secretaven un líquid. El fetiller, el recollia. I aquest suc, segons veié Davis, conté tetrodotoxina.

Aquest tòxic, d'altra banda, no és pas desconegut fora d'Haití. També és present en un peix anomenat *fugu*, una apreciada menja nipona i que al Japó causa desenes de morts cada any. Els símptomes que presenten els morts japonesos són semblants als dels futurs zombis. Un dels seus efectes és de reduir el metabolisme. Davis també descobrí que el bruixot provocava unes petites escoriacions a la pell, per on el verí era absorbit i arribava a la sang.

En canvi, Davis va descobrir que el segon verí –el que suposadament tornava a la vida– contenia substàncies procedents d'una planta de la família de les datura. Però aquesta substància no és pas l'antídot de la tetrodotoxina.

El paper de les creences. Alguns científics que han analitzat les substàncies aportades per Davis dubten que aquesta explicació sigui suficient. Anàlisis fetes a diversos centres mostren que la pols conté tetrodotoxina, però en una concentració que no pot causar els efectes predits. D'una altra banda, la pols de Davis no va provocar cap efecte nociu en ratolins de laboratori, segons un estudi fet a la Universitat de Harvard.

Una altre investigador va fer la mateixa prova i constatà que rates i micos queien en estat de coma i es restablien al cap de 24 hores. Però els seus resultats no han estat publicats mai, per la qual cosa no poden ser tinguts en compte.

Els defensors de Davis han manifestat que si les pólvores dels fetillers han estat obtingudes de forma artesanal és natural que no siguin homogènies, i que no s'ha de fer gaire cas de les concentracions constatades. També afirmen que utilitzant insectes bullits, secrecions de gripaus i serps i extractes de plantes, la mescla pot perdre la seva activitat al cap de poc temps.

Si Davis no té raó, en què es podrien basar els casos de zombisme? Perquè el que hi ha fora de dubte és que han existit persones soterrades que han estat trobades vives uns anys més tard. Probablement algunes de les explicacions donades tampoc no són suficients, però afegides a la utilització de beuratsges podrien oferir un esquema del procés.

Així, Davis mateix accepta que les condicions psicosociològiques dels haitians hi són essencials. La zombificació és un càstig, prou cone-

gut i temut per la població, que la considera pitjor que no la mort. I fins a tal punt és temuda que moltes persones compren pedres ben pesants per cobrir la tomba i evitar que els bruixots els robin el cos. El dictador Duvalier va tenir després de mort el suport dels seus *tonton macoutes*, per fer guàrdia davant el mausoleu i evitar que la seva despulla acabés, potser, treballant a qualsevol plantació de sucre.

La por dels haitians ha de ser un element essencial en el procés de zombificació. I quan s'han vist involucrats en alguna disputa la por de les represàlies és evident. Narcisse Clairvius havia discutit amb els seus germans per una qüestió de terres. I ells havien demanat l'ajut d'un *bokor* (bruixot), que l'havia enverinat. Una altra zombi, anomenada Francine Illeus, era odiada i considerada una lladre. La zombificació hauria estat el càstig. Un cop comencen les amenaces i alguna droga ha iniciat els seus efectes, la creença tradicional que algú s'apodera de la pròpia ànima pot fer una bona part de la resta.

En els altres països on apareixen morts vivents, aquestes supersticions també hi tenen un paper essencial. Recentment se n'han relatat casos de l'alt Zaire. Aquí, la pràctica s'anomena *fonoli*, que literalment significa "poder de sortilegi". Després d'un brusc atac de febre, l'individu sembla mort i és enterrat. Més tard, el bruixot s'apodera de l'esperit de la víctima per fer-lo servir d'esclau. Una revista d'actualitat africana constata que alguns d'aquests zombis són utilitzats per fer més rendibles alguns negocis que necessiten mà d'obra barata. La mateixa revista explicava que a tot l'alt Zaire la gent creu a ulls clucs en el *fonoli*.

Alguns psiquiatres expliquen que alguns dels tipus d'esquizofrènia poden arribar a provocar crisis catalèptiques. Un xoc emocional –el desenterrament?– pot eliminar aquest estat, si bé el malalt pot caure en un estat catatònic, o de submissió. Però Davis es pregunta de quina forma es podria induir l'esquizofrènia.

Sigui quin sigui el mètode dels bruixots, alguna cosa hi ha de cert. Si no, el codi penal haitià no hauria inclòs mai articles com el que cataloga d'enverinament l'administració de substàncies que, sense causar la mort, provoquin un estat letàrgic més o menys prolongat. I afegeix que si aquest estat porta la persona a ser enterrada, el delicte es considerarà un assassinat.

Les investigacions de Davis poden arribar un dia a donar una explicació científica del fenomen zombi. I amb això, no sols caurien llegendes, sinó que la medicina trobaria noves explicacions sobre el funcionament de l'organisme i de la ment humana i potser noves substàncies que tindrien aplicacions molt més útils que no pas la creació d'esclaus moderns, de persones que creuen tenir l'ànima presa per un bruixot.

Xavier Duran

Caràtula del 'Zombi holocausto' (dalt) i 'Nueva York bajo el terror de los zombi' (baix). El cinema de terror s'ha encarregat de popularitzar els zombis i fins i tot alguns grups de turistes

El terror no botaba el esto prefereente hasta que llego

tenen la possibilitat de presenciar-ne un fals ritual. Però més enllà de la ficció i del folclore, apareixen individus que erren sense destí, amb la vista perduda, incapaços d'actuar per pròpia iniciativa. La recerca de possibles fàrmacs a partir dels coneixements dels indígenes ha aportat una mica de llum sobre els zombis. Si els zombis eren morts transformats per bruixots que utilitzaven beuratsges, potser la medicina podria treure'n algun profit.